

**Sylwia Dolzblasz**

Uniwersytet Wrocławski

### WYBRANE ELEMENTY KONKURENCYJNOŚCI I ROZWOJU LOKALNEGO NA OBSZARZE POGRANICZA POLSKO-NIEMIECKIEGO

**Streszczenie:** Celem pracy była analiza wybranych elementów konkurencyjności i rozwoju lokalnego na obszarze pogranicza polsko-niemieckiego. Analizę oparto na badaniu ankietowym przeprowadzonym wśród polskich i niemieckich jednostek samorządu lokalnego w latach 2003 oraz 2011 na obszarze pogranicza.

**Słowa kluczowe:** samorządy lokalne, pogranicze polsko-niemieckie, konkurencyjność, rozwój lokalny.

DOI: 10.15611/br.2013.1.04

## 1. Wstęp

Ze względu na wielopłaszczyznowość problematyka rozwoju pograniczy stanowi interesujący i obszerny przedmiot badań o charakterze interdyscyplinarnym<sup>1</sup>. Od początku lat 90. XX w. w Europie obserwowane są dynamiczne zmiany procesów i zjawisk związanych z funkcjonowaniem granic i obszarów przygranicznych<sup>2</sup>. Dokonuje się to na skutek m.in. postępów integracji europejskiej oraz przemian systemowych w krajach postsocjalistycznych. Zmiany roli i funkcji granic, wielopłaszczyznowe przemiany w obszarach przygranicznych, wzrost powiązań transgranicznych i mobilności mieszkańców miały istotny wpływ na relacje współpracy i konkurencji na pograniczach.

<sup>1</sup> E. Brunet-Jailly, *Theorizing borders: an interdisciplinary perspective*, "Geopolitics" 2005, no. 10; R. Jones, *Categories, borders and boundaries*, "Progress in Human Geography" 2009, no. 33(2); D. Newman, *The lines that continue to separate us: borders in our borderless World*, "Progress in Human Geography" 2006, no. 30(2); A. Paasi, *Border Theory: an Unattainable Dream or a Realistic Aim for Border Scholars?*, [in:] *A Research Companion to Border Studies*, ed. D Wastl-Walter, Aldershot, Ashgate 2011, s. 11-31.

<sup>2</sup> D. Newman, *Territory, Compartments and Borders: Avoiding the Trap of the Territorial Trap*, "Geopolitics" 2010, no. 15(4).

Rozwój pograniczy, ze względu na ich wielowymiarowy charakter, jest warunkowany nie tylko czynnikami instytucjonalnymi, finansowymi itd., ale również czynnikami specyficznymi dla poszczególnych obszarów<sup>3</sup>. Mimo że inicjatywy integracyjne są koordynowane i wspierane przez instytucje krajowe i międzynarodowe, ich powodzenie zależy jednak od zaangażowania władz i społeczności lokalnych w proces ich inicjowania, wspierania i upowszechniania. Realna współpraca na pograniczach zależy więc w zasadniczym stopniu od uwarunkowań oraz aktorów lokalnych i regionalnych<sup>4</sup>. Należy podkreślić, iż relacje między aktorami na różnych pograniczach są osadzone w odmiennych kontekstach i w związku z tym trudne do porównywania<sup>5</sup>.

Jakkolwiek procesy integracji w ramach Unii Europejskiej tworzą możliwość „zaniku” granic wewnętrznych, a szczególnie ich „dzielącego” wpływu, to efekty tego procesu nie są tak daleko idące, jak zakłada wizja „Europa bez granic” (*Borderless Europe*)<sup>6</sup>. Wynika to z faktu, iż istnienie granic państwowych oznacza nie tylko bariery formalnoprawne, ale także psychologiczne i ekonomiczne<sup>7</sup>. Zatem wydaje się, iż efekty zanikania granic politycznych widoczne są ze zróżnicowaną intensywnością nie tylko na różnych granicach państwowych, ale także w obrębie jednego obszaru pogranicznego. W poszczególnych obszarach, nawet przy takich samych uwarunkowaniach formalnoprawnych, zakres i intensywność procesów integracyjnych mogą być różne ze względu na uwarunkowania lokalne, np. aktorów lokalnych, bariery infrastrukturalne, różnice w poziomie rozwoju ekonomicznego, występowanie mniejszości narodowych.

## 2. Cel i metoda badawcza

Celem pracy była analiza wybranych elementów konkurencyjności i rozwoju lokalnego na obszarze pogranicza polsko-niemieckiego. Analizie poddano takie cechy, jak identyfikacja płaszczyzn bardziej konkurencyjnych w stosunku do obszaru po

<sup>3</sup> S. Dołzbłasz, A. Raczyk, *Współpraca transgraniczna w Polsce po akcesji do UE*, WoltersKluwer, 2010.

<sup>4</sup> L. O’Dowd, *From a ‘borderless world’ to a ‘world of borders’: bringing history back in*, “Environment and Planning D: Society and Space” 2010, no. 28(6); J.W. Scott, *European and North American contexts for cross-border regionalism*, “Regional Studies” 1999, no. 33(7).

<sup>5</sup> M. Leibenath, R. Knippschild, *Systemic evaluation of cross-border networks of actors: experience with a German-Polish-Czech cooperation project*, “Journal of Borderlands Studies” 2005, no. 20(1).

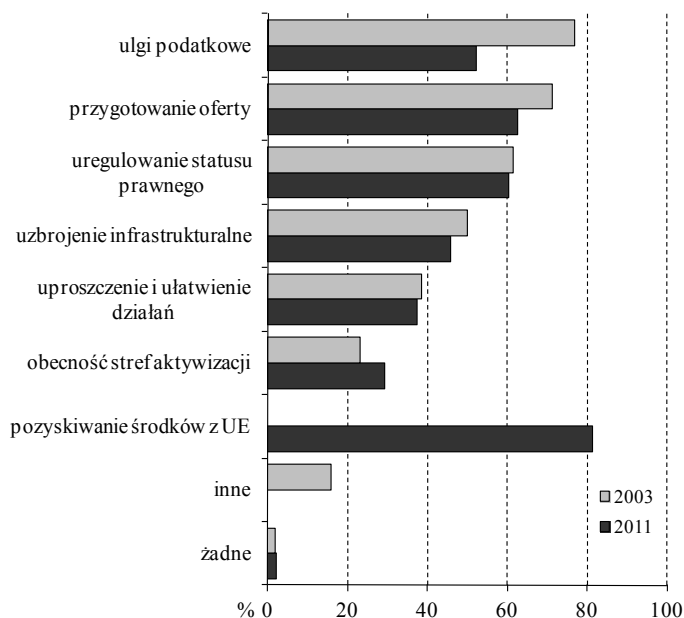
<sup>6</sup> A. Strüver, *Everyone creates one’s own borders: The Dutch–German borderland as representation*, “Geopolitics” 2004, no. 9(3).

<sup>7</sup> E. Brunet-Jailly, *Special section: borders, borderlands and theory: an introduction*, “Geopolitics” 2011, no. 16; T. Komornicki, *Granice Polski. Analiza zmian przynikalności w latach 1990-1996*, „Geopolitical Studies” 1999, vol. 5, IGIPIZ PAN, Warszawa; S. Rippl et al., *Crossing the frontier: transnational social integration in the EU’s border regions*, “International Journal of Comparative Sociology” 2010, no. 51(1-2); H. Van Houtum, *Internationalisation and mental borders*, “Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie” 1999, no. 90.

drugiej stronie granicy, szanse rozwoju wybranych rodzajów działalności gospodarczej, działania podejmowane przez samorządy lokalne na rzecz aktywizacji społeczno-gospodarczej, a także działania promocyjne skierowane do odbiorców z zagranicy. Analiza oparta została na wynikach badania ankietowego wśród polskich i niemieckich jednostek samorządu terytorialnego szczebla lokalnego, przeprowadzonego w dwóch okresach czasowych (2003 r. i 2011 r.). Umożliwiło to zarówno porównanie opinii jednostek polskich i niemieckich, jak i identyfikację zmian w 2011 r. w relacji do wyników z 2003 r. Należy podkreślić, iż badaniu podlegał ponadto szereg innych elementów, które są brane pod uwagę w analizach z zakresu konkurencyjności jednostek terytorialnych. W niniejszym opracowaniu natomiast skupiono się jedynie na wybranych cechach, pokazujących przewagi konkurencyjne polskich i niemieckich samorządów lokalnych z obszaru pogranicza oraz podejmowane przez nie działania aktywizacyjne i promocyjne. Obszar badań po stronie polskiej był zdelimitowany zasięgiem pasa dwóch powiatów przyległych do granicy państwowej, po stronie niemieckiej natomiast – tylko powiatów bezpośrednio przyległych do granicy. Jednostką analizy, z uwagi na podobieństwo w zakresie wyposażenia kompetencyjnego, w tym możliwość prowadzenia lokalnej polityki rozwoju, były po polskiej stronie gminy, a po stronie niemieckiej – powiaty (*Kreise*). Kwestionariusz ankiety został dostarczony do wszystkich jednostek z wyznaczonego obszaru badania. Zwrot ankiet ukształtował się na poziomie około 60%.

### **3. Wybrane elementy konkurencyjności i rozwoju lokalnego w opinii polskich samorządów lokalnych**

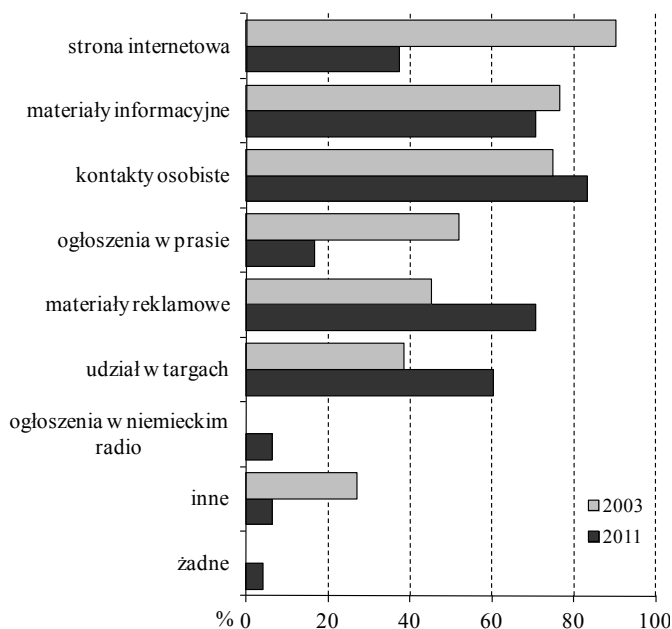
Analizując działania podejmowane przez polskie gminy z pogranicza w celu podniesienia atrakcyjności społeczno-gospodarczej, można było zauważyć, iż ich struktura w wielu aspektach kształtowała się bardzo podobnie w latach 2003 i 2011 (rys. 1). Władze lokalne w obu badanych okresach stosowały takie działania, jak przygotowywanie oferty inwestycyjnej, uregulowanie statusu prawnego nieruchomości czy też uzbrojenie infrastrukturalne obszarów przeznaczonych pod inwestycje. Istotne zmiany znaczenia dotyczyły natomiast tylko wybranych problemów. W latach 2003-2011 r. obserwować można było spadek znaczenia ulg podatkowych jako instrumentu kształtowania atrakcyjności inwestycyjnej na poziomie lokalnym. O ile w 2003 r. był to instrument najpowszechniejszy (stosowany przez prawie 80% gmin), o tyle w roku 2011 jego rola znacząco spadła (ok. 50%). Zdecydowana zmiana nastąpiła także w zakresie pozyskiwania środków z UE, które w 2011 r. uznane zostały za działanie najważniejsze w zakresie podnoszenia atrakcyjności społeczno-gospodarczej. Jest to oczywiście efekt przystąpienia Polski do UE w 2004 r. i możliwości aplikowania o środki, które wcześniej były dla podmiotów z Polski niedostępne.



**Rys. 1.** Działania podejmowane przez władze lokalne w celu podniesienia atrakcyjności społeczno-gospodarczej według polskich gmin pogranicza polsko-niemieckiego w 2003 i 2011 r.

Źródło: opracowanie własne.

Struktura działań promocyjnych podejmowanych przez polskie władze lokalne na pograniczu (rys. 2) kształtowała się odmiennie w dwóch badanych okresach. Posiadanie strony internetowej w 2003 r. było najpowszechniejszym działaniem promocyjnym (ok. 90% wskazań), w roku 2011 odsetek wskazań na stosowanie tego instrumentu wyniósł niespełna 40%. Wydaje się, iż świadczy to o zasadniczej zmianie roli stron internetowych w wymiarze przede wszystkim świadomościowym – w roku 2003 mogła być ona postrzegana jako specjalny i wyjątkowy instrument polityki marketingowej, natomiast w roku 2011 posiadanie strony internetowej przez samorządy lokalne wydawało się rzeczą oczywistą, stąd ponaddwukrotnie mniejszy udział wskazań. Na podobnym poziomie kształtowała się popularność materiałów promocyjnych (ok. 75%). Bardzo ważną rolę wśród działań promocyjnych polskich gmin odgrywają kontakty osobiste (w 2003 r. ponad 75%, w 2011 r. ponad 80%). W 2011 r. stanowiły one najważniejszą formę realnych działań. W porównaniu do 2003 r. spadło natomiast znaczenie ogłoszeń w prasie (wydaje się, iż w głównej mierze ze względu na intensywny rozwój Internetu i wzrost jego roli jako kanału „ogłoszeniowego”). Z kolei w opinii władz lokalnych coraz powszechniejszym sposobem promocji staje się udział w targach, sympozjach i konferencjach po stronie niemieckiej (wzrost z ok. 40% w 2003 r. do ok. 60% w 2011 r.), a także rozpowszechnianie materiałów reklamowych (wzrost o 25 punktów procentowych).



**Rys. 2.** Działania promocyjne polskich gmin pogranicza polsko-niemieckiego skierowane do odbiorców po drugiej stronie granicy w 2003 i 2011 r.

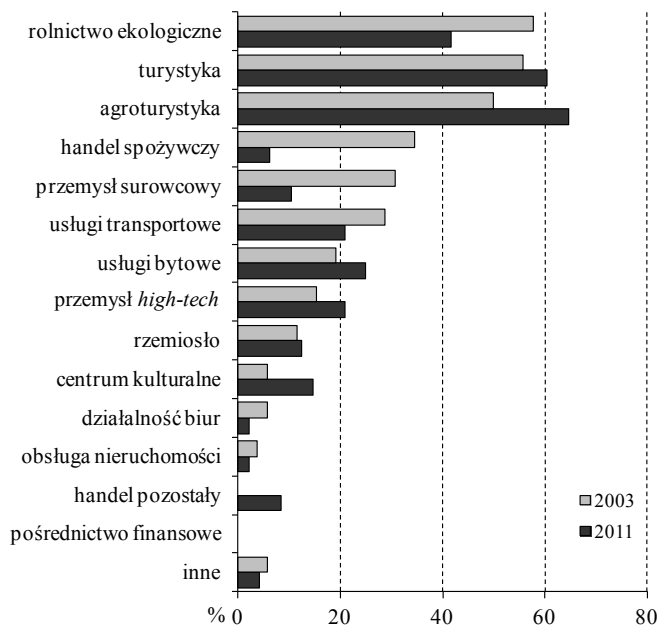
Źródło: opracowanie własne.

Z jednej strony stanowi to skutek wzrostu świadomości wśród władz lokalnych znaczenia uczestnictwa w targach i podobnego typu imprezach międzynarodowych, zwłaszcza w kontekście możliwości nawiązywania przy tym kontaktów osobistych. Z drugiej strony jest efektem większych możliwości uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach z uwagi na dostępność środków unijnych zorientowanych na tego typu działania oraz wynika z realizacji projektów UE, zakładających bardzo często uczestnictwo w różnego typu targach oraz ich organizację.

Polskie samorządy gminne wśród swoich przewag konkurencyjnych w stosunku do „sąsiadów” po drugiej stronie granicy polsko-niemieckiej w roku 2011 w zdecydowanej większości wymieniały usługi bytowe oraz handel, w tym głównie handel artykułami spożywczymi. Struktura ta wydaje się relatywnie stabilna w czasie, jeśli chodzi o wskazywane dziedziny, aczkolwiek rola głównych przewag spadła w porównaniu do ocen z 2003 r. Szczególnie widoczne było to w zakresie handlu. W porównaniu do roku 2003 na znaczeniu straciły ponadto rolnictwo, przemysł surowcowy, a także nieznacznie turystyka. Z punktu widzenia zasadniczych, współczesnych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego należy podkreślić stosunkowo małe znaczenie czynników związanych z tzw. usługami nowymi (m.in. specjalistyczne, finansowe) czy też nowoczesnym przemysłem. Świadczyć to może

o dominacji na obszarze przygranicza przewag konkurencyjnych opartych na przewagach cenowych, głównie w zakresie usług podstawowych. Niewykształcone zostały jak na razie innego rodzaju przewagi, które stanowić by mogły konkurencję dla strony niemieckiej ze względu na specyfikę wytwarzanych dóbr i usług, wysoką jakość, innowacyjność itd. Jako cechę pozytywną należy podkreślić wyższy niż w 2003 r. odsetek wskazań na rzemiosło jako sferę, w której strona polska ma przewagę w stosunku do niemieckiej.

Biorąc pod uwagę ocenę szans rozwoju wybranych dziedzin działalności gospodarczej w gminach obszaru przygranicznego w latach 2003 i 2011, zauważyć można istotne zmiany (rys. 3). Jakkolwiek i w roku 2003, i w roku 2011 dziedziny o największych szansach rozwoju były takie same – turystyka (w tym agroturystyka) i rolnictwo ekologiczne, to w 2011 r. zachowaniu przewagi nad innymi dziedzinami towarzyszył wyraźny wzrost znaczenia turystyki oraz spadek znaczenia rolnictwa. Wydaje się to zgodne z obserwowanym zmniejszaniem się znaczenia sektora rolnictwa w gospodarce całego kraju (a w obszarze przygranicza polskiego jest to potęgowane dodatkowo generalnie niekorzystnymi warunkami glebowymi). Wynika również z faktu, iż obszar pogranicza polsko-niemieckiego posiada bardzo duże walory turystyczne, a także potencjalne warunki rozwoju sektora turystyki, jeśli wziąć



**Rys. 3.** Ocena szans rozwoju działalności gospodarczej w wybranych dziedzinach według polskich gmin pogranicza polsko-niemieckiego w 2003 i 2011 r.

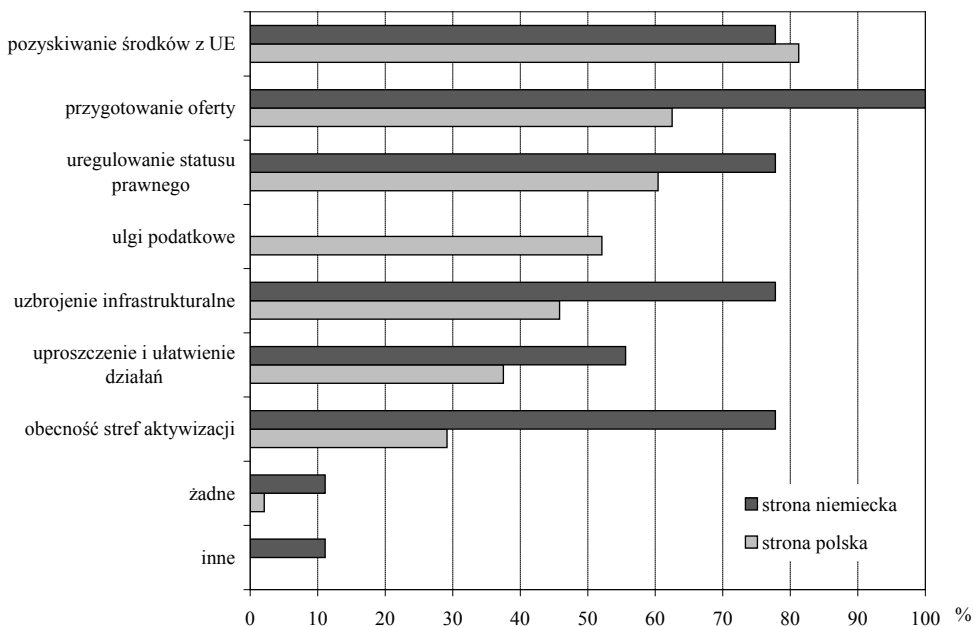
pod uwagę turystów krajowych i zagranicznych. W ocenie gmin w badanym okresie zdecydowanie spadły szanse rozwoju handlu spożywczego, przemysłu surowcowego oraz usług transportowych. Może to być skutkiem m.in. procesu wyrównywania się cen od momentu przystąpienia Polski do UE i likwidacji (bądź znacznego zmniejszenia znaczenia) części bazarów funkcjonujących przy granicy po stronie polskiej. Szanse rozwoju przemysłu surowcowego ocenione zostały w 2011 r. znacznie niżej, być może z uwagi na postrzeganie tego rodzaju przemysłu jako „przestarzałego” i obserwację procesu likwidacji przemysłu wydobywczego na pograniczu po stronie niemieckiej. Należy przy tym zauważyć bowiem, iż realne możliwości poszerzenia roli przemysłu surowcowego w gospodarce terenów przygranicza polskiego są relatywnie duże, np. w związku z rozpoczęciem eksploatacji złóż węgla brunatnego (m.in. obszar Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, Gubin-Zasieki-Brody, Mosty, Radomierzyce, Cybinka-Sądów) oraz gazu ziemnego. W odniesieniu do usług bytowych zaobserwować można poprawę szans rozwojowych, prawdopodobnie głównie w wyniku konkurencji cenowej i ich relatywnie wysokiej jakości, dostosowanej do potrzeb klientów pochodzących ze strony niemieckiej (m.in. usługi medyczne, kosmetyczne, fryzjerskie).

#### **4. Polskie i niemieckie samorządy wobec problematyki rozwoju lokalnego w 2011 r.**

Ponieważ zasadniczym celem pracy było przedstawienie szeregu zjawisk kształtujących współpracę i konkurencję na obszarze całego pogranicza polsko-niemieckiego, stąd istotną część analiz stanowiły porównania wybranych cech z zakresu konkurencyjności terytorialnej i rozwoju lokalnego po stronie polskiej ze stroną niemiecką.

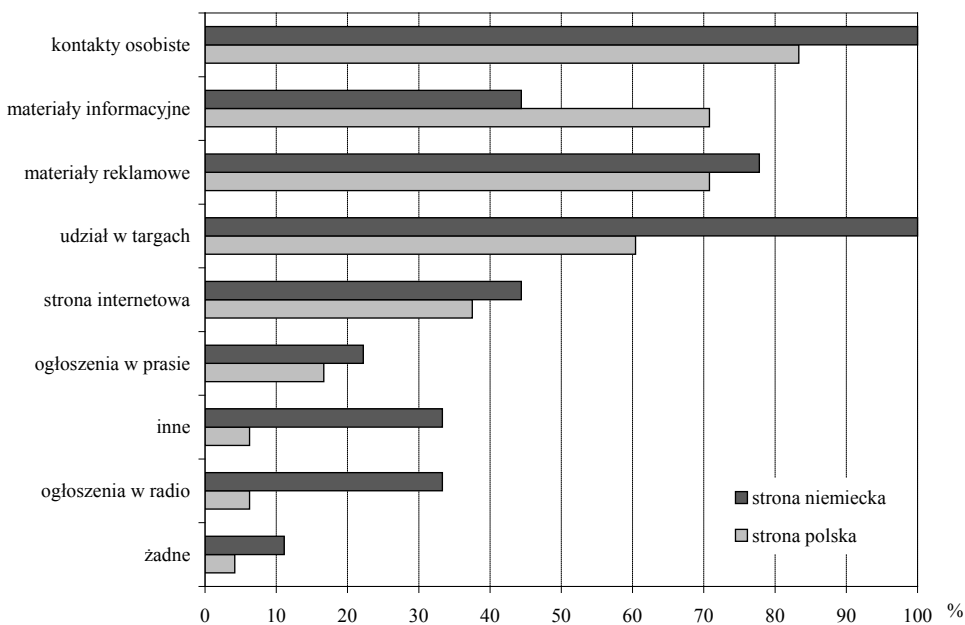
Biorąc pod uwagę działania podejmowane na rzecz aktywizacji społeczno-gospodarczej przez władze lokalne na pograniczu polsko-niemieckim, należy zauważyć zarówno podobieństwa, jak i różnice między samorządami z obu stron granicy (rys. 4). Jednakowo ważne dla respondentów z polskiej oraz niemieckiej części pogranicza było pozyskiwanie środków z UE. Dla strony polskiej było to działanie wskazywane najczęściej, natomiast dla strony niemieckiej najistotniejsze było przygotowanie oferty inwestycyjnej. Wśród respondentów niemieckich istotną rolę odgrywały uregulowanie statusu prawnego nieruchomości, uzbrojenie infrastrukturalne oraz tworzenie specjalnych stref aktywizacji gospodarczej. Przy tym działania te wskazywane były dużo częściej niż wśród jednostek polskich. Samorządy polskie natomiast w aktywizacji społeczno-gospodarczej dość dużą wagę przywiązywały do ulg podatkowych. Instrument ten po stronie niemieckiej nie był z kolei w ogóle stosowany.

Wśród działań promocyjnych zarówno polskie, jak i niemieckie samorządy lokalne przywiązują największą wagę do kontaktów osobistych (rys. 5). Potwierdza to bardzo dużą rolę relacji interpersonalnych w kształtowaniu powiązań transgranicz-



**Rys. 4.** Działania podejmowane przez władze lokalne w celu podniesienia atrakcyjności społeczno-gospodarczej na pograniczu polsko-niemieckim w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne.



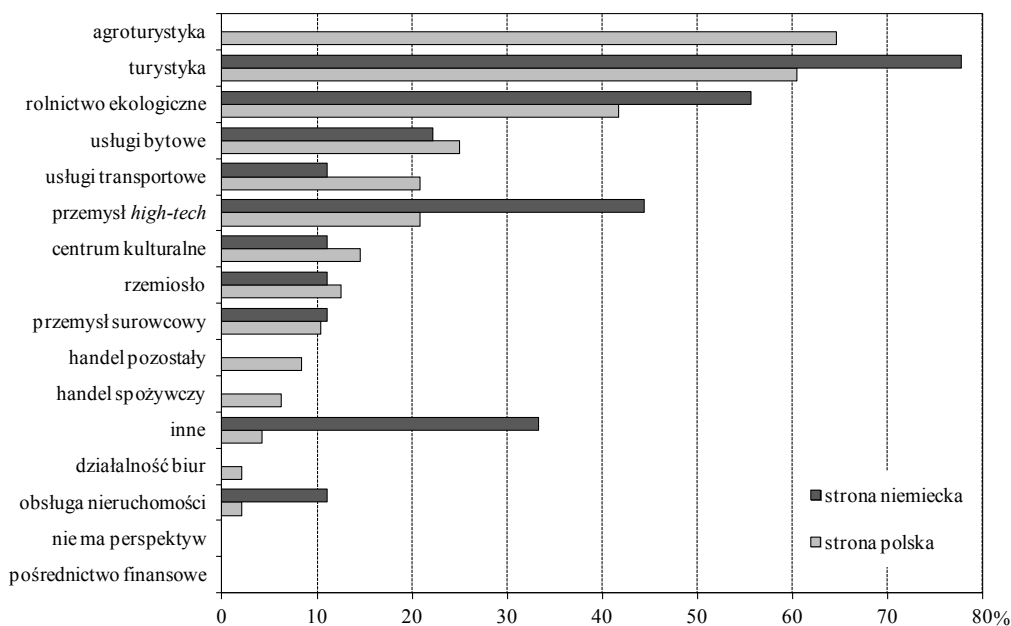
**Rys. 5.** Działania promocyjne podejmowane przez samorządy lokalne skierowane do odbiorców po drugiej stronie granicy na pograniczu polsko-niemieckim w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne.



nych, więc należy przypuszczać, iż ich skuteczność jest większa niż innego rodzaju działań. Samorządy niemieckie dużo większą rolę w promocji przypisują udziałowi w targach, seminariach i konferencjach. Instytucja targów, zarówno przeznaczonych dla przedsiębiorstw, jak i dla jednostek terytorialnych, ma znaczące miejsce w systemie gospodarczym na rynku niemieckim. Znacząco wyższą popularność wśród polskich jednostek miało przygotowywanie materiałów informacyjnych, których faktyczne oddziaływanie promocyjne wydaje się przeceniane.

Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych podjęto próbę zestawienia dziedzin, które w opinii gospodarzy samorządów lokalnych w najbliższych latach będą miały szansę na najbardziej dynamiczny rozwój (rys. 6). Z punktu widzenia strategii budowania przewagi konkurencyjnej wydaje się to kwestią zasadniczą. W 2011 r. obserwować można istotne różnice w tej kwestii pomiędzy stroną polską a niemiecką. Jakkolwiek respondenci z obu stron oceniają wysoko szanse rozwoju w sferze turystyki, to odsetek wskazań wśród samorządów niemieckich był wyższy o prawie 20 punktów procentowych. Podobnie znacznie lepiej oceniono szanse rolnictwa ekologicznego. Może to wynikać m.in. z faktu, iż postawy proekologiczne i świadomość ekologiczna społeczeństwa niemieckiego są zdecydowanie wyższe niż polskiego, co przekłada się na kierunek realizowanej polityki rozwoju zarówno



**Rys. 6.** Ocena szans rozwoju działalności gospodarczej w wybranych dziedzinach według samorządów lokalnych pogranicza polsko-niemieckiego w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne.

w krajowym, jak i lokalnym wymiarze. Ponadto walory przyrodnicze obszaru pogranicza powodują, iż wybór takiego kierunku rozwoju wydaje się całkowicie uzasadniony. Dotyczy to przede wszystkim obszarów o rozwiniętych funkcjach rolniczych i obszarów w otoczeniu potencjalnych rynków zbytu (np. aglomeracji Berlina), szczególnie powiatów brandenburskich i meklemburskich. W tym kontekście duże znaczenie dla rozwoju rolnictwa ekologicznego i turystyki mogą mieć produkty regionalne. Jednocześnie po stronie niemieckiej dużą wagę przypisuje się do rozwoju przemysłu *high-tech*. Wyraźnie polską specyfiką jest bardzo duża rola przypisywana rozwojowi agroturystyki. Wydaje się, iż wynika to częściowo z charakteru polskiego rolnictwa i dominacji małych gospodarstw rolnych. Stanowi także, podobnie jak po stronie niemieckiej, efekt atrakcyjności środowiska przyrodniczego. Należałoby przy tym zauważyć, iż zważywszy na obserwowane kierunki rozwoju turystyki na świecie, nadawanie tak dużego znaczenia promocji agroturystyki wydaje się nieuzasadnione.

Biorąc pod uwagę fakt, iż turystyka i jej różne formy stanowią najważniejsze źródło potencjalnych szans rozwojowych w ocenie respondentów po obu stronach granicy, należy stwierdzić, że stwarza to zagrożenie nasilenia zachowań konkurencyjnych i wzmożonej rywalizacji o turystów. Rozwiązaniem mogłaby być komplementarność ofert podmiotów polskich i niemieckich na bazie ich najważniejszych atutów, z korzyścią dla rozwoju całego obszaru pogranicza. Wymaga to jednak stworzenia spójnej, transgranicznej polityki rozwoju turystyki, w tym wspólnych działań marketingowych, planowania rozbudowy infrastruktury, wspólnego i komplementarnego produktu turystycznego itd. Należy podkreślić przy tym, iż dotychczas działania takie w szerszym wymiarze nie były realizowane. Rozwój handlu był wskazywany jako szansa gospodarcza tylko po stronie polskiej. Wydaje się to oczywistym rezultatem przewagi cenowej, szczególnie w odniesieniu do artykułów spożywczych.

Z uwagi na fakt zidentyfikowania zarówno relacji współpracy, jak i konkurencji między jednostkami terytorialnymi na pograniczu polsko-niemieckim, podjęto także próbę określenia płaszczyzn społeczno-gospodarczych, w których poszczególne części pogranicza – polska i niemiecka – posiadają przewagi konkurencyjne. Interesujące jest bowiem, czy istnieją takie sfery życia społeczno-gospodarczego, w których obydwie strony deklarują przewagę, czyli potencjalne dziedziny wzmożonej konkurencji. Wśród dziedzin, w których strona niemiecka posiada przewagę konkurencyjną, wskazywano na turystykę, ośrodki kształcenia (szczególnie na poziomie wyższym) i przemysł *high-tech*. Z kolei źródłem przewag konkurencyjnych w ocenie strony polskiej były usługi bytowe, rolnictwo, handel (w tym w szczególności artykułami spożywczymi). Zważywszy na istniejące struktury społeczno-gospodarcze, a także uwarunkowania środowiskowe, wydaje się, iż wskazane obszary przewagi konkurencyjnej mają odzwierciedlenie w rzeczywistości funkcjonowania pogranicza polsko-niemieckiego. Należy podkreślić jednocześnie, iż ocena płaszczyzn,

w których strona niemiecka odznacza się przewagą konkurencyjną w opinii jednostek polskich, była bardzo zbliżona do wskazań jednostek niemieckich. Analogicznie, podmioty niemieckie wskazały takie same przewagi konkurencyjne istniejące po stronie polskiej, na które zwracały uwagę samorządy polskie. Generalnie można więc stwierdzić, iż władze samorządowe dość realistycznie oceniają źródła najważniejszych przewag konkurencyjnych, niezależnie od tego, czy dotyczy to oceny ich własnej jednostki czy jednostki położonej po drugiej stronie granicy. Wskazuje to, iż zakres posiadanej wiedzy o realiach funkcjonowania terenów położonych po drugiej stronie granicy jest względnie duży.

Biorąc pod uwagę wskazane istniejące przewagi konkurencyjne oraz kierunki rozwoju w polskiej i niemieckiej części pogranicza, można określić płaszczyzny potencjalnej konkurencji między nimi. Z uwagi na fakt przypisywania bardzo dużej roli rozwojowi turystyki po stronie polskiej i niemieckiej, wydaje się, iż turystyka stanowi płaszczyznę konkurencji między polską i niemiecką częścią pogranicza. O ile trudno przy tym dokonać jednoznacznego porównania walorów turystycznych strony polskiej i niemieckiej, o tyle poziom rozwoju infrastruktury turystycznej jest zdecydowanie wyższy po stronie niemieckiej. Z kolei istotnym atutem przygranicza polskiego jest niższa cena oferowanych usług turystycznych, co stanowi poważny argument przy wyborze miejsca wypoczynku również dla gości niemieckich. Szczególnie jest to widoczne w miejscach atrakcyjnych turystycznie, z rozwiniętą bazą turystyczną, o dobrym standardzie (baza noclegowa, dostępność komunikacyjna), np. w kurortach nadmorskich Pomorza Zachodniego. W mniejszym stopniu, ale także zauważalną potencjalną płaszczyznę konkurencji stanowi rozwój rolnictwa ekologicznego i zdrowej żywności, szczególnie na obszarach powiatów i gmin północnej oraz środkowej części pogranicza (Brandenburgia – woj. lubuskie, Meklemburgia-Pomorze Przednie – woj. zachodniopomorskie). Niewątpliwie jest to duża szansa dla polskich terenów, zważywszy na rosnącą popularność żywności ekologicznej w Niemczech i innych krajach Europy Zachodniej. Realne możliwości jego rozwoju po stronie polskiej są jednak ograniczone, m.in. ze względu na dużą liczbę wyspecjalizowanych gospodarstw ekologicznych po stronie niemieckiej. Ze względu na wskazane uwarunkowania najbardziej prawdopodobne wydaje się utrwalenie współzawodnictwa polskiej i niemieckiej strony w sferze turystyki, agroturystyki oraz walki o rynki zbytu w rolnictwie ekologicznym i produkcji zdrowej żywności. Szanse integracji pogranicza oraz poprawy jego pozycji konkurencyjnej należy upatrywać w rozwoju transgranicznych powiązań sieciowych. Oprócz woli politycznej wymaga to jednak podjęcia całego systemu działań integrujących najważniejszych aktorów regionalnych i lokalnych, co w dotychczasowej praktyce realizacji współpracy transgranicznej ma miejsce w dość ograniczonym wymiarze.

## 5. Podsumowanie

Przeprowadzone badanie pozwoliło na identyfikację zmian, jakie miały miejsce w zakresie wybranych zjawisk z zakresu rozwoju lokalnego na pograniczu polsko-niemieckim w latach 2003 i 2011. Umożliwiły także określenie podobieństw oraz różnic opinii formułowanych przez polskie i niemieckie jednostki terytorialne.

W opinii samorządów lokalnych w latach 2003 i 2011 badanie wykazało szereg zmian, przede wszystkim w zakresie oceny znaczenia poszczególnych przewag konkurencyjnych występujących po polskiej stronie w stosunku do niemieckiej części pogranicza, oceny perspektyw rozwoju polskich gmin, wzrostu znaczenia turystyki, spadku przewagi niemieckiej w odniesieniu do ośrodków kształcenia i usług specjalistycznych, natomiast wzrostu znaczenia przemysłu *high-tech*. Zaobserwowano jednakże także stabilność opinii, m.in. w zakresie: istnienia stałego zestawu przewag konkurencyjnych (polskich w stosunku do strony niemieckiej, i odwrotnie), przy jednoczesnej zmianie oceny ich wagi; działań proinwestycyjnych samorządów niemieckich.

Na podstawie porównania wyników badania wśród samorządów lokalnych po obu stronach granicy można zauważyć podobieństwa w zakresie zasadniczych działań o charakterze proinwestycyjnym i promocyjnym oraz duże znaczenie turystyki i rolnictwa ekologicznego w kształtowaniu szans rozwojowych. Zaobserwowano występowanie szeregu różnic, m.in. w obrębie istnienia i oceny roli poszczególnych dziedzin w kształtowaniu przewag konkurencyjnych i perspektyw rozwoju (z wyjątkiem turystyki); silniej odczuwanej przez samorzady niemieckie presji konkurencyjnej.

Zasadnicze przyczyny obserwowanych zmian w latach 2003 i 2011 wynikały w znacznej mierze z przystąpienia Polski do UE. Wywarło ono istotny wpływ na polskie i niemieckie samorzady obszaru pogranicza zarówno co do ocen konkurencyjności terytorialnej i rozwoju lokalnego, jak i wzajemnych relacji współpracy. W głównej mierze związane było to z możliwością pozyskiwania funduszy unijnych i realizacji projektów w ramach programów funduszy strukturalnych oraz programów współpracy międzynarodowej.

Niewątpliwie występowanie podobieństw opinii jednostek terytorialnych odnośnie do działań promocyjnych i proinwestycyjnych może ułatwiać wspólne działania samorządów polskich i niemieckich. Jednocześnie wydaje się, iż również na bazie różnic możliwe jest osiąganie obopólnych korzyści poprzez działania o charakterze komplementarnym. Wyraźnie widoczną płaszczyzną konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim jest sfera turystyki oraz rolnictwa, w tym szczególnie produkcja zdrowej żywności. Nawet jednak w przypadku rozwoju turystyki możliwa jest współpraca, oparta na rozwoju powiązań sieciowych i ukształtowanym spójnym i wspólnym produkcie turystycznym. Wydaje się, iż byłaby ona najbardziej pożądana z punktu widzenia długofalowego rozwoju całego obszaru pogranicza.

Jakkolwiek badanie samorządów terytorialnych pokazało szereg zmian w zakresie rozwoju lokalnego i konkurencyjności, to stwierdzone prawidłowości w znacznej mierze nie wynikały z celowych działań tych jednostek, lecz ze zmiennych okoliczności zewnętrznych (np. integracja z UE i realizacja programów współpracy). W związku z tym trudno mówić o 'nowej jakości' relacji współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim. Zachowania władz lokalnych mają raczej pasywny charakter, a nie wynikają z systemowych, kompleksowych i długofalowych zmian polityki współpracy, konkurencji i rozwoju obszaru pogranicza. W świetle uzyskanych wyników należy podkreślić szczególne, w opinii samorządów, znaczenie turystyki w rozwoju obu części pogranicza, a także postrzeganie tej sfery jako dziedziny, w której posiadają przewagę konkurencyjną w stosunku do obszaru sąsiedniego. Stanowi to potencjalną płaszczyznę konkurencji, przede wszystkim w obszarach, gdzie stanowi ona istotny element gospodarki.

## Literatura

- Brunet-Jailly E., *Theorizing borders: an interdisciplinary perspective*, "Geopolitics" 2005, no. 10.
- Brunet-Jailly E., *Special section: borders, borderlands and theory: an introduction*, "Geopolitics" 2011, no. 16.
- Dotzblasz S., Raczyk A., *Współpraca transgraniczna w Polsce po akcesji do UE*, WoltersKluwer, 2010.
- Jones R., *Categories, borders and boundaries*, "Progress in Human Geography" 2009, no. 33(2).
- Komornicki T., *Granice Polski. Analiza zmian przenikalności w latach 1990-1996*, „Geopolitical-Studies” 1999, vol. 5, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Leibenath M., Knippschild R., *Systemic evaluation of cross-border networks of actors: experience with a German-Polish-Czech cooperation project*, "Journal of Borderlands Studies" 2005, no. 20(1).
- Newman D., *The lines that continue to separate us: borders in our borderless World*, "Progress in Human Geography" 2006, no. 30(2).
- Newman D., *Territory, Compartments and Borders: Avoiding the Trap of the Territorial Trap*, "Geopolitics" 2010, no. 15(4).
- Newman D., Paasi A., *Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography*, "Progress in Human Geography" 1998, no. 22.
- O'Dowd L., *From a 'borderless world' to a 'world of borders': bringing history back in*, "Environment and Planning D: Society and Space" 2010, no. 28(6).
- Paasi A., *Border Theory: an Unattainable Dream or a Realistic Aim for Border Scholars?*, [in: ] *A Research Companion to Border Studies*, ed. D. Wastl-Walter, Aldershot, Ashgate 2011, s. 11-31.
- Rippl S. et al, *Crossing the frontier: transnational social integration in the EU's border regions*, "International Journal of Comparative Sociology" 2010, no. 51(1-2).
- Scott J.W., *European and North American contexts for cross-border regionalism*, "Regional Studies" 1999, no. 33(7).
- Strüver A., *Everyone creates one's own borders: the Dutch-German borderland as representation*, "Geopolitics" 2004, no. 9(3).
- Van Houtum H., *Internationalisation and mental borders*, "Tijdschriftvoor Economische en Sociale Geografie" 1999, no. 90.

**SELECTED ELEMENTS OF COMPETITIVENESS  
AND LOCAL DEVELOPMENT  
IN THE POLISH-GERMAN BORDERLAND**

---

**Summary:** The aim of the study was to analyze selected elements of competitiveness and local development in the Polish-German borderland. The analysis was based on the questionnaire survey conducted among Polish and German local self-governments in 2003 and 2011 in the border area.

**Keywords:** local self-governments, Polish-German borderland, competitiveness, local development.